

פרשת תרומה

הרב שמעון קליין

ארון כפורת וכרובים

מבוא

מעולם לא ירדה שכינה אל מקום הארון והתורה שבו. האם אכן כך הוא? האם מקום זה איננו מקום שכינה? מה מונח בחלוקת התחומים החדה בין חלל הארון והכפורת, לבין חללם של הכרובים?

בלימודנו נבקש להבין דברי גמרא אלו כמו גם להבין מהו עוגנם בתורה שבכתב.

היכרות ראשונית

נפתח בהיכרות ראשונית עם תוכן הפרשה והמבנה בו היא ערוכה.

יחידה ראשונה, מכילה ציווי על עשיית הארון, חלקיו השונים, ועל נתינת העדות אליו:

וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים וְחָצִי אֲרָכּוֹ וְאִמָּה וְחָצִי רָחְבוֹ וְאִמָּה וְחָצִי קִמְתּוֹ: וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טְהוֹר מִבֵּית וּמְחוּץ תִּצְפְּנֵנוּ וְעֲשִׂיתָ עָלָיו זָרְזָהב סָבִיב: וְצִקַּת לוֹ אֲרָבַע טְבַעֲתֵי זָהָב וְנִתְתָּה עַל אֲרָבַע פְּעֻמֹתָיו וְשִׁתִּי טְבַעֲתֵי עַל צִלְעוֹ הָאֶחָת וְשִׁתִּי טְבַעֲתֵי עַל צִלְעוֹ הַשְּׂנִית: וְעֲשִׂיתָ בְדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: וְהִבַּאתָ אֶת הַבָּדִים בְּטְבַעֲתֵי עַל צִלְעֵי הָאֲרוֹן לְשֵׂאת אֶת הָאֲרוֹן בָּהֶם: בְּטְבַעֲתֵי הָאֲרוֹן יִהְיוּ הַבָּדִים לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ: וְנִתְתָּ אֶל הָאֲרוֹן אֶת הָעֵדֹת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ: (שמות כ"ה, י"ט-ז)

שישה פסוקים מתארים את עשיית הארון וחלקיו. הארון הוא כלי, מצורפים אליו ציפויי זהב, ארבע טבעות זהב, בדי עצי שיטים, ולבסוף - בפסוק האחרון מתוארת נתינתו. אל הארון ניתנת העדות הנמסרת למשה על ידי א-להים.

יחידה שנייה, עוסקת בציווי על עשיית הכפורת והכרובים:

וְעֲשִׂיתָ כְּפֹרֶת זָהָב טְהוֹר אֲמִתִּים וְחָצִי אֲרָכָה וְאִמָּה וְחָצִי רָחְבָּהּ: וְעֲשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרָבִים זָהָב מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מְשֻׁנֵי קְצוֹת הַכְּפֹרֶת: וְעֲשֶׂה כְרוֹב אֶחָד מְקַצָּה מְזָה וְכְרוֹב אֶחָד מְקַצָּה מְזָה מִן הַכְּפֹרֶת תַעֲשֶׂה אֶת הַכְּרָבִים עַל שְׁנֵי קְצוֹתָיו: (שם, י"ז-ט"ו)

שתי הוראות עצמאיות הן, מתוארות זו לצד זו. הוראה על עשיית כפורת והוראה על עשיית שני כרובים. בשלב זה התיאור מעט עלום, לא מבואר מהו תפקידם, ואף אנו נדחה את העיסוק בהם לשלבים הבאים.

יחידה שלישית, פוסעת אל עבר המהות ואל האינטראקציה המתקיימת בין החלקים השונים:

"וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ" (שמות כ"ה, כ"ב) אומר א-להים למשה, ומצביע על מקום: "מֵעַל הַכְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרָבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֹת"¹. במקום זה התקיימה ההתוועדות, אל מקום זה בא השוכן - לקדש הקדשים², ולימים, ממנו הסתלק, ערב החורבן³.

האם הארון או הכרובים מסמלים את רשות א-להים או את רשותו של העם? מדוע יש צורך בארון? האם זהו כלי לשימור העדות ותו לא? מהו תפקידה של הכפורת? הכרובים? מעבר לכל אלו - הפרשייה בה נלמד מזמנת תהליך שבמהלכו נבנים כלים ומערכת מסביבם, אליהם בא א-להים להיועד עם משה. ציפיתנו היא לזהות בפרשייה זו דבר על מהות התהליך, שבקצהו מתייצב השוכן ואומר - 'לכאן אני בא'. או בניסוח אחר - 'להבין דבר בסודה של השכינה'.

בלימוד זה ניחשף אל מקור מן התלמוד: "מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים ומעולם לא עלה אדם למעלה מעשרה טפחים", אומרים חכמים (סוכה ה', ע"א), וכמקור לצלע הראשונה, הם מביאים את הפסוק "וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכְּפֹרֶת". א-להים מדבר עם משה מעל הכפורת, לא למטה ממנה. גובהה, בצירוף הארון שתחתיה הוא עשרה טפחים, ומכאן מוסק הכלל - "מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים". כלל זה מעט מבהיל, שהרי עשרת הטפחים הראשונים הם מקום הארון, בו העדות המסמלת את 'תורה שבכתב'. הכלל - 'מעולם לא ירדה שכינה אל תוך עשרה טפחים' עשוי להתפרש כאומר -

¹ ובמקור נוסף: "ויבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים וידבר אליו" (במדבר ז', ט').

² לדוגמא: "ויבאו הפהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים... ויהי בצאת הפהנים מן הקדש ויענו מלא את בית ה': ולא יכלו הפהנים לעמד לשרת מפני הענון כי מלא כבוד ה' את בית ה': אז אמר שלמה ה' אמר לשכן בערפל (מלכים א' ח', ו'-ב').

³ צאת השוכן מן הבית מתואר בנבואת יחזקאל - בלקיחת אש מבינות לכרובים, אחר כך כבוד ה' מתרומם ויוצא מתוך הבית. מתוארים כרובים פורשי כנפיים העוזבים בצעד ועוד צעד את מתחם הבית: "ויאמר אל האיש לבש הבדים ויאמר בא אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב ומלא הפניך גחלי אש מבינות לכרובים וזרק על העיר ויבא לעיני... וירם כבוד ה' מעל הכרוב על מפתן הבית ומלא הבית את הענון והיצר מלאה את נגה כבוד ה'... וירמו הכרובים... ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית ויעמד על הכרובים: וישאו הכרובים את כנפיהם וירומו מן הארץ לעיני בצאתם והאופנים לעמתם ויעמד פתח שער בית ה' הקדמוני וכבוד א-להי ישראל עליהם מלמעלה" (יחזקאל י', ב'-ט בדילוגים).

הכרובים הם מקום ההתוועדות. בהקשרים אחרים מתלווה אליהם ענן או ערפל⁴ - המכהים את הראייה המוחשית, מזמנים מפגש עם עולם שהוא מעבר למוחש. הכרובים הם מקום השכינה, המופשטת והרוחנית, וככאלה, שותק המקרא מלציין את גבולם ואת מידתם. בניסוח נוסף - הזמנה למפגש עם השוכן - "ונועדתי לך שם", תהיה במקום בו הכלי אליו הוא בא הוא מופשט ורוחני.

בשורות הבאות נלמד בפסוקים עקב בצד אגודל, בהקשבה.

מה בין הארון לבין העדות?

וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים וְחָצִי אֲרָכּוּ וְאִמָּה וְחָצִי רַחְבּוֹ וְאִמָּה וְחָצִי קִמְתּוֹ: וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טְהוֹר מִבַּיִת וּמְחוּץ תִּצְפְּנֵנּוּ וְעָשִׂיתָ עֲלָיו זָרָה סָבִיב: וְצִקְקָתָ לוֹ אַרְבַּע טְבַעֲתֵי זָהָב וְנִתְתָּה עַל אַרְבַּע פְּעֻמָּתָיו וְשִׁתִּי טְבַעֲתָ עַל צִלְעוֹ הַשְּׂנִית: וְעָשִׂיתָ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: וְהִבַּאתָ אֶת הַבָּדִים בְּטְבַעֲתָ עַל צִלְעַת הָאָרוֹן לְשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן בָּהֶם: בְּטְבַעֲתָ הָאָרוֹן יְהִיו הַבָּדִים לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ: וְנִתְתָּ אֶל הָאָרוֹן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתָּן אֵלֶיךָ: (שמות כ"ה, י"ט-ז')

סדר בניית הארון הוא מן הפנים אל החוץ. תחילה נבנה ארון עצי שיטים, לאחר מכן הוא מצופה זהב טהור מבית ומחוץ, מתווסף אליו זר זהב סביב, ארבע טבעות ניתנות עליו, בדי עצי שיטים הניתנים בטבעות - 'לא יסורו ממנו'⁵, ולבסוף ניתנת אל הארון - העדות. מה מקופל במבנה מכוון זה? עדיין לא ברור, יש להמשיך ולבקש מענה בכתוב.

מעניין הוא הביטוי: "וְנִתְתָּ אֶל הָאָרוֹן". לא הנחה בתוכו, כי אם נתינה אליו, כמו העברה לרשותו⁶. העברה זו

4 ".... כי בענן אראה על הכפרת" (ויקרא ט"ז, ב'). מקור נוסף מתאר את הבאת הארון והכרובים אל מקדש שלמה, שם מתואר הענן והערפל: "ויבאו הפהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים: כי הכרובים פרשים כנפים אל מקום הארון ויספו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה... ויהי בצאת הפהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה': ולא יכלו הפהנים לעמד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה': אז אמר שלמה ה' אמר לשפן בערפל" (מלכים א' ח', י"ב-ב בדילוגים).

5 גם בזמנים בהם השכינה קבועה בארץ, כמו בתקופת מקדש שלמה, הבדים שתפקידם הוא לשאת את הארון, לא יסורו ממנו. הארון מוכן למסע תמיד, ותכונה זו היא חלק ממהותו. אין קיבעון בנוכחת השכינה בארץ, ונוכחותה היא תמיד תלויה, לא מובנת מאליה.

6 מעניינת היא הנתינה הנוספת המתוארת בפסוק זה - "אשר אתן אליך", א-להים אל משה. למעשה מתוארים שני מעברי רשות. העדות עוברת משה אל הארון - אל רשותו, קודם לכן

והיו הכרובים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרובים: ונתת את הכפרת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדת אשר אתן אליך:

(שם, כ"א-א)

הכרובים יהיו פורשי כנפיים, סוככים בכנפיהם על הכפורת; וגם ביניהם יתרחש דבר - 'ופניהם איש אל אחיו'; פניהם אל הכפורת; הכפורת תינתן על הארון; אל הארון תינתן העדות - 'אשר אתן אליך'.

ביחידה הרביעית, התוועדות ודיבור א-להים עם משה, אל בני ישראל:

ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל:

בחימה זו מתואר ייעודה של המערכת שתוארה - "ונועדתי לך שם". מקום התוועדות יהיה שם, קשור ומותנה במכלול - 'מעל הכפרת', 'מבין שני הכרובים', 'אשר על ארון העדת'.

'מידה ולא מידה'

פרשייה זו מכילה הוראות לעשייה, ומצוינות בה גם מידות. כך ביחס לארון: "וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים וְחָצִי אֲרָכּוּ וְאִמָּה וְחָצִי רַחְבּוֹ וְאִמָּה וְחָצִי קִמְתּוֹ" (כ"ה, י'). מידותיו הן - אורך, רוחב וגובה. מידות הכפורת נזכרות גם הן: "וְעָשִׂיתָ כְּפֶרֶת זָהָב טְהוֹר אֲמִתִּים וְחָצִי אֲרָכָה וְחָצִי רַחְבָּה" (שם, י"ז). הכפורת מתוארת במידת אורך ורוחב, והיא איננה מתוארת במידת גובה. הכרובים, לעומת שני אלו, מתוארים ללא כל מידה: "וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מְשֻׁנֵי קְצוֹת הַכְּפֶרֶת" (שם, י"ח). מהו פשר שתיקה זו?

מידה מייחסת קיום פיזי במרחב. מסגרת שבתוכה דבר קיים ומתפקד. מידות של כלי - מגדירות את תכולתו, המהווה בסיס לכל שימוש שיעשה בו. הארון הוא כלי, וככזה הוא נשען על חוקי הטבע. אך מובנת היא הגדרת מידותיו בשלושה ממדים - אורך, רוחב, גובה. הכפורת לעומתו מצוינת בשני ממדים - אורך ורוחב, וגובהה נעלם. כאמירה ראשונית ניתן לומר - הכפורת משמשת כחוליית חיבור בין הארון לבין כרובים שמעליו. במושגי התלמוד - היא ממוקמת בתפר שבין עשרת הטפחים התחתונים לבין העליונים. אי ציון גובהה, מייצר מידה של עמעום בממד המהווה את עיקרה, עמעום המאפשר מידה של הפשטה.

כלי - הארון, כעת מתווסף כיסוי, והוא מייצר חלל סגור החולק רשות לעצמו, כמו מרחב מוגן בו נתונה העדות. ועדיין, לא ברור - מהו טיבה של רשות זה, או את מה משרת דבר קיומה.

ועשית שנים כרבים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת:

ועשה כרוב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה וְכְרוֹב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה מִן הַכִּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת הַכְּרֹבִים עַל שְׁנֵי קְצוֹתָיו:

(שם, י"ח-י"ט)

פתיחה מטלטלת היא לפסוקים אלו. בדומה לציויים הקודמים, קיים בה ציווי על עשייה, אלא שהפעם - בחזית מוצב מספר - 'שניים'. תחת פתיחה כמו 'ועשית כרובים שניים', פותח הכתוב במספר ומעמיד אותו כנושא⁹. עדיין, ניתן היה לדבר על "שני כרובים", בהטיית המספר בסמיכות. הניסוח 'שניים כרובים' מעצים עוד יותר את המספר כנושא, כמהות. מה מקופל במספר שניים? ריבוי, שניות. לא מקום אחד ומחובר. לדבר על מקומו של השוכן בבית, ולהעמיד במקום 'שניים', זו אמירה לגמרי לא מובנת מאליה¹⁰.

המילה הבאה - 'כרובים' - היא לא פחות מטלטלת. "כרובים כשני נערים" אומר האבן עזרא¹¹, או 'פני תינוק', כמאמר רבי אבהו בתלמוד: "כרביא, שכן בבבל קורין לינוקא רביא" (סוכה ה, ע"ב), או 'כאיש המעורה באישה'¹².

כאמור, לכרובים אלו אין מידות, וגם בכך הם אינם משויכים לכל הגדרה ומסגרת.

⁹ מופע נוסף בו מוקדם המספר שניים: "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד" (דברים י"ז, ו'). גם כאן הוקדם המספר שניים, כמי שמקפל בתוכו עובדה מהותית.

¹⁰ אילו השניים היו מסמלים את החיבור שבין א-להים לבין עמו - ניחא. בהמשך נראה שלא כך הוא הדבר.

¹¹ אבן עזרא: "כרובים כשני נערים... ונכון דברו, שהיו כצורת ילדים...".

¹² "מאי כמער איש וליות (מלכים א' ז', ל"ו)? אמר רבה בר רב שילא כאיש המעורה בלוייה שלו. אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה הוציאון לשוק ואמרו: 'ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יעסקו בדברים הללו?' מיד הזילום שנאמר כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה" (יומא נ"ד, ע"א). רבה דורש את הפסוק במלכים, ומייחס לכרובים דמות של איש ואישה המעוררים זה בזה. מראה זה, נחשף לעיני נכרים בעת החורבן, והוא גורם לזילות ולחוסר כבוד.

מצטרפת אל התמונה המשתקפת בפרשייה זו, על פיה הארון חשוב, משמעותי. שישה פסוקים עוסקים בבנייתו, וכמו מעידים על חשיבותו.

מהי עדות? מהו תוכנה של זו? 'עדות' מביאה את המציאות כפי שהיא, ומקיימת אותה. עד בא לבית דין, מוסר עדות, ובכך הוא משמש כפה, כמתווך בין מציאות שהתחוללה לבין מקיימה - הדיינים. חכמים זיהו את ה'עדות' הניתנת אל הארון - כ'לוחות העדות'⁷, המשמשים עדות לדבר ה' כפי שהופיע בעשרת הדיברות. לימים, התורה כולה תיקרא 'עדות' - "תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פת" (תהילים י"ט, ח'). גם ישראל נקראים 'עדים': "אתם עדי נאם ה'" (ישעיה מ"ג, י'; י"ב), שהרי בחייהם ובערכים שלהם הם מספרים את דברו של א-להים לעולם.

כאמור, העדות חוברת אל הארון, אל מרחב המכיל אותה, ובשלב זה נסגר מעגל ראשון בפרשה - בבניית חלל אליו נתונה העדות.

בניית כלים - כפורת וכרובים

ועשית כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארקה ואמה וחצי רחבה (שמות כ"ה, י"ז)

'ועשית כפרת' - מלשון כיסוי. כך עולה מן הציוי על תיבת נוח 'עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר" (בראשית ו', י"ד). הלשון 'כפרה' המיוחסת לחטא, מספרת גם היא על כיסוי, בעקבותיו יכול אדם להתנהל מבלי להיות מופרע מנוכחותו הקשה⁸.

את מה מכסה הכפורת? המקרא אינו מפרט בשלב זה, אך ההקשר - הארון שתואר קודם לכן, וכעת תיאורו של הכיסוי, מזמין קשר בין השניים. בהמשך, קשר זה יצוין במפורש: "ונתת את הכפרת על הארון מלמעלה" (שמות כ"ה, כ"א). הכפורת מכסה על הארון. כאמירה ראשונית, ניתן לראות בכיסוי סוג של יצירת מרחב. העדות ניתנת אל

היא אמורה לעבור מא-להים אל רשות משה. השוואה סמויה זו בין נתינה אל משה לבין נתינה אל הארון, מעצימה את זיהויו של הארון כנושא, כמרחב אליו ניתנת העדות.

⁷ הדבר מפורש בפסוקי ספר מלכים: "אין בארון רק שני לוחות האבנים אשר הניח שם משה בחרב אשר כרת ה' עם בני ישראל בצאתם מארץ מצרים" (מלכים א' ח', ט'). ובחז"ל: "דתנן רבי יהודה אומר... לוחות ושברי לוחות מונחות בארון" (ברכות ח', ע"ב). עוד יש לציין שבכמה מקומות במקרא מיוחסת העדות אל לוחות הברית: "ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו סיני שני שני לוחות העדת לחת אבן כתבים באצבע א-להים" (שמות ל"א, י"ח). גם הלוחות השניים נקראים בשם זה (שמות ל"ד, כ"ט).

⁸ כפרה איננה מחיקה או ביטול לרושם החטא, בניגוד לטהרה שיש בה התמודדות ותיקון משמעותיים יותר.

'ועשית כרובים' - מבנה ספרותי

קודם שנבוא אל התכנים, יש לשים לב למבנה הספרותי בו ערוך סיפורם של הכרובים.

בניגוד לציוריו על הארון, הפותח בתיאורו ככלי, והוא מבונה מן הפנים אל החוץ - ארון, מעטפת הארון, טבעותיו, בדים, העדות הניתנת אליו ועד הכפורת המכסה אותו, כעת המבנה הוא אחר. 'שניים כרובים', מפתיעים בנוכחותם. 'בעלי כנף' שלא צמחו כאן, והם כמו מגיחים משום מקום - בנקודת פתיחה. כעת, יוצא הכתוב ל'מסע ריכוך'. צעד ועוד צעד של חיבור לאחור, של זיהוי ועוד זיהוי. תחילה, מתואר החיבור בינם לבין עצמם, ובצעד אחר צעד, שיטתי, מחבר אותם הכתוב אל התמונות הגדולות יותר, עד שלבסוף יתברר הקשר הקיים בינם לבין הארון. דומה, שאלה הם פני התהליך:

א. "מְקֻשָּׁה תְּעֻשָׂה אֹתָם" - בניגוד ל'שניים' בהם נפתח התיאור, כעת מתברר שהם לא באמת שניים, שהרי ממקשה אחת הם עשויים. כמו מרגיע הכתוב ומשייך אותם אל ה'אחד'. בשלב זה הייחוס הוא לעצמם, ללא יחס אחר.

ב. "מְשֻׁנֵי קְצוֹת הַכְּפֹרֶת" - אמנם, אין ציון למידות הכרובים, אבל יש תיחום. מיקומם הוא משני קצות הכפורת וביניה, או במילים אחרות - מידות האורך והרוחב שלהם חופפות למידות הכפורת.¹³

ג. "וְעֵשָׂה כְּרוֹב אֶחָד מְקַצָּה מִזֶּה וּכְרוֹב אֶחָד מְקַצָּה מִזֶּה" - תיאור זה חוזר ומשייך את מידותיהם למידות הכפורת, אך בשונה מן התיאור הקודם המציג אותם כמקשה אחת, כעת כל כרוב משויך בפני עצמו אל קצות הכפורת. ה'שניים' הפלאיים, שכוחם היה בשניות, משויכים כעת כל אחד בפני עצמו אל מידותיה של הכפורת.

ד. "מִן הַכְּפֹרֶת תְּעֻשׂוּ אֶת הַכְּרֻבִים" - עד כה שויכו הכרובים אל מידות הכפורת. כעת מתברר שחיבורם אליה משמעותי בהרבה, שהרי 'ממנה חוצבו'. מקשת זהב אחת של הכפורת, ממנה עובדו ונוצרו הכרובים.

ה. "עַל שְׁנֵי קְצוֹתָיו" - 'קצותיו' של מי? אילו הכוונה הייתה לכפורת, הכתוב היה בלשון נקיבה. לשון זכר חוזרת לאחור אל הארון. בצעד זה משייך

הכתוב שוב את מידות הכרובים, והפעם - אל הארון, 'על שני קצותיו'¹⁴.

משמעות המבנה

תינוק, ציפור או דמות 'איש ואישה' הן תמונות המסמלות חיים. לא 'חפץ דתי' הוא זה, לא ספר וגם לא אותיות. הופעת חיים חזקה זו שונה מאד מן התיאורים שקדמו לה. בניגוד לארון, לו יש מידות והגדרות והוא משמש כלי לעדות הא-להית; 'שניים כרובים' הם הופעת חיים.

זה לעומת זה מעמיד הכתוב את הארון והכרובים. הארון הוא כלי, בתוכו עדות, תורה, הכרובים הם - 'חיים'. עשיית הארון מתוארת כצעד ועוד צעד - בהתרחבות שיטתית; הכרובים, לעומת זאת, מפתיעים בנוכחותם, בסמלם תנועת חיים חזקה שאינה כבולה לחוקים. מספרם - שניים, מזמין למקום של מתח, בין שני קטבים. שני נערים, איש ואישה או כל 'שניים' העומדים זה מול זה, מפנים את מבטם זה לזה, מזמנים התרחשות טעונה, דינאמיות; השתנות תמידית הנגזרת מן ה'שדה' הטעון שנוצר ביניהם.

בשלב ראשון, תנועת חיים מתפרצת זו איננה נתפשת, אינה כבולה למידות ולמסגרות, והיא גם עשויה להרתיע. בא השלב השני, והוא במהותו שלב של עיבוד. ישנה תופעה חדשה, וכעת מבררים מהו טיבה. בצעד ובעוד צעד, כמו שב הכתוב לאחור, מזהה חיבור ומשייך. תחילה אל המקשה האחת, לאחר מכן אל מידות הכפורת, אל השייך של כל אחת אל עצמה, אל ממשות הכפורת, ועד לשייכה לבסוף אל מידות הארון (אשר בו העדות)¹⁵.

14 "עַל שְׁנֵי קְצוֹתָיו" - בשונה מן הייחוס לכפורת במילים "מְשֻׁנֵי קְצוֹת הַכְּפֹרֶת", המתארות תנועה מן הקצה וביתה (ראה הערה 13), בסוג של התאמה ביניהם, כעת אין נקודת מוצא משקיה ותנועה ממנה, אלא תיאור להתאמה, בריחוק מה.

15 דומה שהגיונו של המבנה מובע היטב בפסקה הבאה ברב קוק: "מלחמת הקיום עושה את דרכה כבעולם החמרי גם בעולם הרוחני, בעולם הדעות והרעיונות. בכל תוקף והכרה פנימית מלמדת היא קבוצים רבים, המון בלתי מלומד, לעמוד על נפשם בבחינתם הרוחנית, כשם שהיא מלמדת את התורה הזאת את פרטי בעלי החיים ואת הקבוצים האנושיים בבחינתם החמרית. רק אחרי אשר הנטיות הללו יוצאות אל החיים ומחוללות מעשים כבירים, באים פלוסופים, חוקרי הנפש וטבע העמים, ומגלים את חכמתה של ההכרה האינסטינקטיבית אשר הקדים ההמון, ההולך אחר רגשותיו, לדעתה, ולפלט על פיה את נתיב חייו... היהדות מכרת את עצמה גם היא בהכרה טבעית, - קודם שיבארו לה כל פלוסופיה וכל הגיון מה היא, - להארה של הא-להות בצורה היותר טהורה ומאירה בקרבה פנימה ובעולם ובחיים בכלל..." (הרב קוק, אורות, אורות התחיה, ב').

13 מיקומם 'משני קצות הכפורת' - נקודת המוצא היא מן הקצה ובייתה. אילו היה כתוב "אל שני קצות הכרובים" התיאור היה מן הפנים ועד הקצה, כשהקצה תוחם, ואולי קוטע באופן מלאכותי את תנועת ההתרחבות המשוקעת בהם. התיאור כעת הוא של התאמה טבעית, כמו נצמדים הם אל מידות הכפורת, ומהם התנועה היא פנימה, אל מקומם.

מבין כולם - התרחשות

אינם מהות התהליך בפרשייה זו. מעמדו הוא 'מאפשר' ולא 'מחולל'. כיוון שכך, פותח הכתוב בנקודת השיא, ובצעד ועוד צעד, שב לאחור, אל השלבים ואל התנאים המאפשרים להתרחשות שתוארה להתחולל.

נקודת המוצא היא נקודת האחרית - הכרובים. "וְהָיוּ הַכְּרֹבִים פְּרָשֵׁי כְנָפִים לְמַעַלָּה" - הכרובים פורשי כנפיים, אל עולם שהוא מעבר, אל סוג של רוחניות בה תנועה כלפי מעלה, ללא מגבלות של דרכי העולם.

בצעד שני - הם "סְכָכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכְּפָרֶת". הרוחניות יוצרת חסות, ובסוככם נוצר חלל בו עשויה בהמשך להתחולל התרחשות. עוד חוזר הכתוב, ממשיך לשרטט לאחור - "וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אַחִיו". פני הכרובים מופנות איש אל אחיו, וביניהם שוררת אחווה. כאמור, אחווה זו משמשת בסיס לרוחניות שתוארה קודם לכן.

"אֶל הַכְּפָרֶת יָהִיוּ פְּנֵי הַכְּרֹבִים" - זוהי הפעם השנייה בה הכתוב משרטט תנועת חיים, וקושר אותה לאחור אל הכפורת. תחילה פרשו הכרובים כנפיהם, והמקרא שייך את הסיכוך אל הכפורת, כעת פני הכרובים איש אל אחיו, ומיד משתית הכתוב מכוונות זו למכוונות קודמת - אל הכפורת. העיסוק בכפורת יידחה אל הפרק הבא.

לאחר שתי הצבעות אל עבר הכפורת, שב הכתוב ומציין את תפקידה: "וְנִתְּתָ אֶת הַכְּפָרֶת עַל הָאָרֶץ מְלַמְעָלָה" - הכפורת ניתנת על הארון, לא מונחת, לא מושמת. נתנה פירושה שיוך שלה אל המקום. הציון "מְלַמְעָלָה" הוא כמו מיותר, שהרי ברור שנתנתה 'על הארון', מציבה אותה מלמעלה! דומה שציון זה בא לשלול מצב בו היא ניתנת פעם אחת והופכת להיות קבועה, כחלק מן הארון. הכפורת היא כלי בפני עצמו, וניתנת על הארון - לא 'למעלה', כציון מקום, אלא 'מלמעלה' - אל המקום בו היא מונחת. כמו מונצחת הוראת הכיסוי לכפורת כמי שאינה מובנת מאליה. הוראה תמידית לכך שתינתן הכפורת על הארון, שוב ושוב.

את מה משרת כיסוי זה, או - 'כפירה' זו? התשובה נמצאת בהמשכו של הפסוק: "וְאֶל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלָיךְ". הארון ניתן אליה, וכמו מתברר למפרע שכיסוי הארון פירושו - כיסוי למרחב בו נתונה העדות.

לסיכום יחידה זו: שני קטבים מוצבים בה. בפתחה - הכרובים, פורשים כנפיים, סוככים ויוצרים מרחב חיים, מביטים איש אל רעהו, ומספרים את סיפור החיים. מן העבר השני ניצבת העדות, והיא מעידה על חוק א-להים, עדות שאינה עומדת להשתנות, חוק ותורה לדורות עולם¹⁶.

עד כה עסק הכתוב בשלושה כלים, בציווי לעשותם ובהגדרות ראשוניות שהתלוו לכך (שיוך הכרובים אל הכפורת הוא חלק מהגדרתם, ועדיין אינו שייך להתרחשות הנוצרת מבין כולם). כעת הוא עומד להצביע אל עבר המהות, ואל מערכת היחסים השוררת בין החלקים השונים:

וְהָיוּ הַכְּרֹבִים פְּרָשֵׁי כְנָפִים לְמַעַלָּה
סְכָכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכְּפָרֶת
וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אַחִיו
אֶל הַכְּפָרֶת יָהִיוּ פְּנֵי הַכְּרֹבִים:

וְנִתְּתָ אֶת הַכְּפָרֶת עַל הָאָרֶץ מְלַמְעָלָה
וְאֶל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלָיךְ:

(שמות כ"ה, כ"ב-כ"א)

בשורות אלה משכפל המקרא את המבנה הספרותי שהוצע בציווי על הכרובים. שם צווה משה על מציאות בלתי נתפשת, ובתנועה לאחור היא נקשרת אל הישן והמוכר. כעת, מוצג מבנה דומה, כשהנושא הוא - מהות, ואינטראקציה בין החלקים השונים.

בפתח יחידה זו - תיאור הכרובים (כ'), לאחר מכן נתינת הכפורת (פתיחה לכ"א), ולבסוף הארון (חתימת כ"א). סדר זה קשה משתי סיבות: בציווי על העשייה הסדר הוא הפוך - עשייה של ארון, כפורת, ולבסוף כרובים. מעבר לכך - סדר זה לא נשמע הגיוני. מתוארים כרובים פורשי כנפיים, סוככים על הכפורת ופניהם איש אל אחיו, ולפתע מתברר שהם עדיין לא חוברו בבסיסם (הכפורת) אל הארון, שהרי מיד מצווה משה: "וְנִתְּתָ אֶת הַכְּפָרֶת עַל הָאָרֶץ מְלַמְעָלָה". הקושי גדל בתיאור האחרון: "וְאֶל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלָיךְ", שהרי אם כבר הונחה הכפורת על הארון (בפתח הפסוק) והוא כבר מכוסה, לא ניתן לתת אליו כעת את העדות!

כמה פשוט ומתבקש הוא תיאור הפרשייה בסדר הפוך: לפתוח בנתינת העדות אל הארון, אחר כך לכסות את הארון בכפורת, להמשיך אל עבר הכרובים - כשפניהם אל הכפורת, ממנה חוצבו; לאחר מכן הם ירימו ראש זה אל עבר השני, יסוככו על הכפורת - עדיין בזיקה למקורם, ולבסוף - יישאו כנפיהם כלפי מעלה!

כאמור, המקרא הופך את הסדר ואינו נצמד לשיטה ולחוקים. דומה שכך הוא פשר הדבר: המבנה בו ערוכה יחידה זו ממשיך את המבנה הספרותי בו תוארו הכרובים. הכרובים מסמלים תנועה וגילוי של חיים, הכוח המניע אותם הוא פעימות חיים המונעות מתוכם, הרבה מעבר לתוצאה של שלב קודם או של תהליך כזה או אחר. אין אפשרות לדלג על חוקים ועל מסגרות, ויחד עם זאת - הם

¹⁶ מעניין הוא הפער שבין שתי הוויית המתוארות ביחס לכרובים ("וְהָיוּ הַכְּרֹבִים פְּרָשֵׁי כְנָפִים"; אֶל הַכְּפָרֶת יָהִיוּ פְּנֵי הַכְּרֹבִים), לבין פעולות המתוארות ביחס לכפורת והארון: ("וְנִתְּתָ אֶת הַכְּפָרֶת עַל

כיסוי מלמעלה, היא תוחמת את החוק הא-להי, מצמצמת אותו למידותיו של הארון, ובכך מאפשרת להתרחשות במרחב שמעליה להתקיים.

שני חללים בתורה שבעל פה

תלמוד ערוך הוא במסכת סוכה¹⁸:

אתמר... ארון תשעה וכפורת טפח - הרי כאן עשרה, וכתוב (שמות כ"ה) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת.

ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר (תהלים קט"ו) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם.

גמרא זו לומדת מהתוועדות א-להים עם משה כלל ועיקרון. כפי שהתוועדות בקודש הקדשים הייתה מעל הכפורת - למעלה מעשרה טפחים, כך לעולם השכינה תשרה למעלה מעשרה טפחים, ולא תרד למטה מהם. ולהיפך - אדם אינו עולה למעלה מעשרה טפחים, אפילו משה ואליהו, שבפשוטו של מקרא מתוארים כמי שעלו למרום.

ברקע הלימוד - פסוק בספר תהלים - 'הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לַבְּנֵי-אָדָם' (תהלים קט"ו, ט"ז). חלוקה בין השמים - מקומו של א-להים ורוחניות, לבין הארץ - מקומו של בני אדם, לשם א-להים לא בא.

שמים הם מקום גבוה, מופשט, לא כבול, אינו נשען ואינו גוחן על הארץ ועל כליה¹⁹. הארץ, לעומת זאת, היא מקום בו המציאות ממשיה, נתונה בכלים - במעטפת המחזיקה תוכן הנתון בה. תלות בכלי, או הישענות עליו פירושה גם תיחום במידותיו.

א-להים אינו יורד אל תוך המציאות המגבילה, אינו נשען על חוקיה המצמצמים, ומאידך - אדם אינו עולה למעלה מעשרה טפחים - אינו יכול להתנתק מן ההישענות על הכלים. אינו יכול להתוודע אל המופשטות המוחלטת.

18 הנושא המעסיק את הגמרא הוא - ההלכה הכתובה במשנה, על פיה סוכה שהיא למטה מעשרה טפחים פסולה. המקור: א-להים נועד עם משה מעל הכפורת, שגובהה הוא עשרה טפחים, ומשם לומד ר' יוסי עיקרון על השכינה שלא ירדה למטה מעשרה טפחים. בהתאמה - השכינה שורה למעלה מסכך הסוכה, ממילא אם ירד גובהו לתוך עשרה טפחים גם השכינה תרד אל תוך עשרה טפחים, דבר שאינו אפשרי.

19 טבע העולם הוא שכל שנמצאים למטה - התלות במקום היא גדולה, התנועה ממקום למקום קשה, ומגבלות רבות רובצות לפתחה. לעומת זאת, תנועה כלפי מעלה משחררת ממגבלות הכלים והמחיצות. ככל שעולים למעלה, כך התנועה היא במרחב פתוח, 'שמים פתוחים', ותנועה חופשית ממקום למקום.

ומה בין השניים? הכפורת.

הפרק הקרוב יעסוק בכפורת. בצעד מקדים יזוהו שני מרחבים המשורטטים בשני פסוקים אלו.

סיפורה של כפורת

וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פְּרָשִׁי כְּנָפַיִם לְמַעַל סֻכְכֵי בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכְּפֹרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו אֶל הַכְּפֹרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים:

וְנָתַתְּ אֶת הַכְּפֹרֶת עַל הָאָרֶץ מִלְּמַעַל וְאֶל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הָעֵדֹת אֲשֶׁר אָתָּן אֱלֹהִים: (שמות כ"ה, כ"א)

פסוק ראשון מתאר את הכרובים, פורשים וסוככים בכנפיהם, ובתנועה זו משורטט חלל. היקפו - מקצות כנפיהם ועד הכפורת אשר לרגליהם. בחלל זה מתחולל דבר: בו נפגשים השניים כש'פניהם איש אל אחיו', ובשלב הבא, בו יתייחד הדיבור הא-להי אל משה - "מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים".

הפסוק הנוסף משרטט גם הוא חלל. "וְנָתַתְּ אֶת הַכְּפֹרֶת עַל הָאָרֶץ מִלְּמַעַל". הכפורת מכסה את הארון, ומעתה הוא משמש כחלל סגור. בארון, ניתנת קודם לכן העדות: "וְאֶל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הָעֵדֹת אֲשֶׁר אָתָּן אֱלֹהִים", ולמעשה הוא משמש כחלל שאליו ניתנת העדות.

שני חללים מתוארים בשני פסוקים, ומעתה יתפרש מעמדה של הכפורת כמי שמבדילה בין שניהם.

שאלנו: מה פשר הסוכך המכוון אל הפרוכת? ("סֻכְכֵי בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכְּפֹרֶת"), כעת ניתן להשיב - הסוכך מגדיר את החלל מלמעלה, הכפורת מגדירה אותו מלמטה, ובתווך - סוג של מרחב מוגן. הצבעת הכתוב על הכפורת תתפרש כהצבעה על הכיסוי המאפשר למרחב מוגן זה להתקיים.

כך גם תתפרש ההצבעה הנוספת אל פני הכרובים המכוונים אל הכפורת. פירושה יהיה בהתניה. כאשר פניהם מכוונים אל הכפורת, תוך מודעות לתפקידה כמי שמכסה על הארון, אזי יכולה להתקיים הבטה הדדית ראויה, 'איש אל אחיו'.

ברקע אלו - העובדה שמתחת לכפורת נמצאים לוחות הברית, עדות א-להית שניתנה לעם במעמד הר סיני. כמה טעון הוא כתב א-להי זה¹⁷, ועד כמה מתבקש שהוא ימלא את החלל. והנה באה הכפורת ומכסה. בתנועה מתמדת של

הָאָרֶץ מִלְּמַעַל"; "וְאֶל הָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הָעֵדֹת אֲשֶׁר אָתָּן אֱלֹהִים". הווייה ביחס לראשונים, ונתנה ביחס לאחרונים. פער זה הוא ביטוי לפער שבין הוויית החיים הנוכחת בין הכרובים, לבין חוק ומשפט במקומו של הארון.

17 "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פֶּסֶל לְךָ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים קְרָאשִׁים וְכַתְּבֵתָ עַל הַלַּחַת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלַּחַת הָרִאשִׁים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ (שמות ל"ד, א').

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב שמעון קליין, תשע"ד
עורך: חננאל רוס

בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של

The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash

האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>

האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5

דוא"ל: office@etzion.org.il

לביטול רישום לשיעור:

<http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>

שני חללים הם בקדש הקדשים, שונים מאד זה מזה. האחד הוא מקומו של ארון הברית, השני הוא מקום שכינה. מקום ארון הברית הוא בתוך עשרה טפחים, הארון משמש בו כמסגרת – כשהוא נמדד באורכו, ברוחבו ובגובהו. אליו מצטרפת הכפורת, וגם היא נמדדת באורכה וברוחבה (גובהה נעלם, בהקשר לחיבור שהיה לה אל הכרובים שמעליה). בתוכו העדות - סמל לחוק הא-להי, הקבוע, המעמיד נכון את מסגרות העולם ואת חוקיו. חוק א-להי זה איננו מקום מפגש, והוא גם לא מקומה של השכינה, שאינה נפעלת ואינה נמדדת בכלים ובכללים.

החלל הנוסף - מקום הכרובים. בניגוד לראשון שדפנותיו הן הדפנות הפיזיות של הארון ושל מכסהו, חלל הכרובים הוא נטול דפנות. שני הכרובים פורשים כנפיהם, סוככים, ויוצרים חלל מביניהם. תכולתו - 'פניהם איש אל אחיו', וההווה המתרחשת בהם ("וְהָיוּ הַכְּרֻבִים"; "וְהָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים"). שכינה למעלה מעשרה פירושה - מפגש עם א-להים במרחב החיים, בו נוכח אדם, מונע מתוכו, מפנימיותו, תוך כדי ביטוי לרוחניותו.

כאמור, בין שני החללים נוכחת הכפורת, והיא מעמידה חיץ בין מדוד לבין שאינו מדוד, בין חוק לבין חיים.

ונועדתי לך שם

וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם

וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכְּפֹרֶת

מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדֻת

אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

"וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם" - זהו ייעודו של המכלול שתואר - התוועדות. ציונו בלשון שם' מייצר סוג של הרחקה מן ההגשמה שעשויה ללוותו.

"וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכְּפֹרֶת" - הדיבור יהיה מעל הכפורת. כאמור, הכפורת מבדילה בין החללים, ומקיימת אותם בחשיבותם – זה לצד זה.

"מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים" – מן המקום שביניהם. קודם תוארו השניים כמי שפניהם איש אל אחיו, וכעת, במקום המפגש ביניהם, במקום היצירה המתקיימת מבין שניהם, אל מקום זה יבוא א-להים, ממנו ידבר אל משה.

"אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדֻת" - חוליה אחרונה בהקשר היא - ארון העדות. על גבי המרחב בו קיים דבר א-להים שבתורה שבכתב, ובהשראתו, מתקיים המפגש עם השכינה. בהעדרו של זה, תיעדר גם האחרונה.

"אֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - א-להים נועד אמנם אל משה, אך הסיפור הוא אינו אישי. דרכו מצווה א-להים דבר אל בני ישראל, וכמו מעיד על ההתרחשות כולה, על מפגש בין א-להים לבין ישראל עמו.